

Българи в западните покрайнини

Написано от ivailo

Неделя, 30 Декември 2012 02:37

Западни покрайнини, или по-рядко Западни български покрайнини, е политико-географски и исторически термин, утвърдил се в България след Първата световна война, за да обозначи териториите, откъснати от българската държава по силата на Ньойския мирен договор и присъединени към Кралството на сърби, хървати и словенци (КСХС, от 1929 г. Кралство Югославия).

По-голямата част от тези територии (1545 кв. км.) днес влиза в състава на Сърбия и тя именно е известна като „Западни покрайнини“, а по-малката (1028 кв.км. - Струмишко) - в Република Македония. Терминът „Западни покрайнини“ днес не се приема на официално ниво в Република Сърбия, въпреки че в официални междудържавни документи като Бледската спогодба от 1947 г. между Тито и Георги Димитров този термин - „Западни български покрайнини“ е намирал своето място. В България за обозначаване на тези територии друго название не се е наложило. Тъй като днес тези райони влизат в шест общини на Сърбия (Цариград, Босилеград, Бабушница, Сурдулица, Пирот и Зайчар), прилагането на друг географски (или исторически) подход за локализацията им би бил недостатъчно точен и прекалено описателен, например ако ги определим само като "територии с българско население" в състава на Сърбия, макар да е вярно, не би било достатъчно поради факта, че български общности живеят и в други области на Република Сърбия.

Западните покрайнини са разположени на територията на днешна Република Сърбия — от сръбско-македонската граница до поречието на Тимок и Видинско, между западната българска граница според Берлинския конгрес 1878 г. и тази, прокарана според разпоредбите на Ньойския договор от 1919 г. На някои места — на северозапад от Трън и по билото на Стара планина от Берковско до Кулско — тези две гранични линии съвпадат, поради което територията на различните райони на Западните покрайнини не е непосредствено свързана.

Съгласно Ньойския договор от 1919 година от Царство България са откъснати райони от следните околии: Кюстендилска (660,8 кв.км.), близо половината от Царибродска (417,9 кв.км.), Трънска (277,9 кв. км.), **Кулска (171,9 кв.км.) и Видинска (16,7 кв.км.)**. Общата площ на Западните покрайнини е малко над 1545 кв. км.

От Видинско и Кулско са откъснати селата Бракевци, Градсково, Злокучене, Ковилово, Халово, Църномасница, Шипиково, Велики Ясеновец, Мали Ясеновец, както и частта на Брегово на другия бряг на Тимок.

Зайчар през 1900 г. по свидетелство на академик Сава Ж. Дацов е имал 3 600 жители, от които само 197 не са били от български произход

1. Как възникна проблемът „Западни покрайни“? Известно е, че въз основа на Ньойския договор от 1919 г. от Царство България е откъсната територия от 1545 кв.км, включваща два града и 120 села и присъединена „по стратегически съображения“ към Кралството на сърбите, хърватите и словенците, което десет години по-късно се преименува на Кралство Югославия.

Съгласно Парижкия мирен договор от 1947 г. тази територия е придадена на Федеративна народна република Югославия, но не на Р Сърбия.

2. Каква е съдбата на българите от Западните покрайнини? На това логично питане обстойно отговори дописен член Иван Николов, директор на Културно-информационния център в Босилеград. Той изнесе основния доклад на дискусиата, озаглавен ”91 години национален гнет и асимилация на българското население в Западните покрайнини”.

Асимилацията. По официални сръбски данни българите през 1919 г. са 120 000, през 1960 г. - 63 000, а през 2001 г. вече са само 20 500.

От 1960 до 1987 г. българският език поетапно е изхвърлен от българските училища. И сега се преподава като чуждестранен, само по 2-3 ч. седмично, като преподаването се извършва основно на сръбски.

Закриване на българските училища. Те са закрити поетапно след 1948 г. Едва през учебната 2006/2007 г. с усилията на българските организации в Западните покрайнини е открита първата паралелка от 11 първокласници, които се обучават изцяло на български, а всички останали - само на сръбски.

В Босилеград досега са открити общо 4 български паралелки, в които 43 деца учат на своя език, а другите - в сръбски паралелки на сръбски език. Това води до непрекъснати конфликти на етническа основа. „Разделяй и владей” - известен похват.

Спирането на антибългарските вестници. От месец май 2009 г. спират да излизат българските издания ”Братство”, сп. ”Мост” и детският вестник ”Другарче”, финансирани от Скупщината на Сърбия. В продължение на 50 г. те бяха рупори на антибългарската пропаганда. Днес техните редактори ухажват български политици, за да им осигурят по-нататъшното издаване. Съкратени са емисиите на български по Радио и телевизия Сърбия.

Религиозните права на българите. Българското малцинство има 45 църкви и само двама свещеници от български произход. През 2009 г. сръбският владика Пахомий отказва да освети построената с български пари черква „Св. Иван Рилски“ в с. Парлово, Босилеградско, и започва да преследва българския свещеник Йоан. На двамата млади български свещеници от Димитровград Сръбската православна църква не разрешава да служат в родния си град.

Много черкви и манастири са сринати, други са варосани, за да не се четат българските надписи, трети с научни фалшификации се приписват като сръбски.

Надгробните паметници на българските войни. Изчезват надгробни паметници на българи, загинали при защитата на Босилеград от сърбите през 1913 г., а новите плочи са написани изключително на сръбски. Същевременно се издигат множество паметници на „жертвите на българските окупатори по време на Първата световна война“, както и на „невинно избитите жертви от фашистките окупатори“, което е груба историческа фалшификация.

Здравеопазването. В Босилеград и Димитровград има само болници за първа медицинска помощ, но няма родилни домове. При нужда болни и родилки се карат през планината Власина в съседния град Сурдулица, който е на 70 км. През зимата този път е фатално непреодолим.

Българските новородени деца се записват в съседните общини като сърби, като на момичетата се слага неправилното женско окончание „-в“, а не „-ова“, което е по-лесна основа за придаване на сръбското „-ич“.

Забранява се ползването на български език. Българският език не се използва пред държавните органи и власти. Зачестяват случаите на сваляне на двуезични фирми и надписи, променяне на българските имена на улици, градове, населени места и местности.

Не се издават двуезични лични документи, свидетелства, дипломи, призовки и др. Едва през 2006 г. са направени първите опити на български език да бъде водено съдопроизводство в Босилеград и Сурдулица.

Икономическите проблеми. В икономическо отношение българските общини са най-изостаналите в Сърбия, защото държавата съзнателно не е инвестирала в тези общини. С това тя индиректно насърчава миграцията на населението към вътрешността на страната, където българите могат по-лесно да бъдат асимилирани.

Стоките за широка употреба са с 10-20% по-скъпи. Поради огромната отдалеченост от централните пазарни средища сръбските бизнесмени нямат интерес да инвестират в Босилеград.

Държавните длъжности се дават на сърби. През последните няколко години се забелязва рязка промяна в националния състав на полицията и граничната полиция в

общините с българско население, като над 90% са сърби.

Фалшификации на българската история. В официалната сръбска история е залегнало становище, че Западните покрайнини са освободени през 1920 г. През 90-те години на миналия век бе лансирана тезата, че „в Сърбия няма българи, а шопи и торлаци от сръбски етнически произход”, които живеят в областта на Стара планина и стигат някъде зад София. Създаден е вече българо-шопски речник, комбинация от сръбски и български югозападни диалекти. Правят се опити за легитимирането на този изкуствен език със сръбска граматика. На този измислен език са преведени вече няколко книги от български писатели.

Българското гражданство – изкуствено създаден проблем от тройната коалиция. За да получат българско гражданство, жителите на Западните покрайнини трябва да пътуват от Босилеград до София най-малко 6 пъти в продължение на два месеца, за да си извадят необходимите документи. Явно нашият законодател също се е постарал с куп административни пречки да накара кандидатите за българско гражданство да се откажат от намеренията си.

Това са само част от фактите, които се крият от българското общество.

Кандидатстването на Р Сърбия за член на ЕС и НАТО. Участниците в дискусиата остро критикуваха позициите на българските държавници, които са обещали безусловно влизане на Сърбия в ЕС и НАТО. Съгласно Лисабонския договор една страна може да кандидатства за член в ЕС само ако е уредила всички висящи проблемисъс своите съседи. Нека вземем за пример отношенията между Словения и Хърватска. Докато Хърватска не призна териториалните претенции на Словения, тя не можа да кандидатства за член на ЕС.

Нима между България и Сърбия няма висящи неразрешени проблеми? Ами Западните покрайнини? Ще се съгласим ли с коминтерновската „Декларацията на Жан Виденов” от 2005 г., че ”Няма Западни покрайнини, а има Източна Сърбия”?

3. Какво следва да се прави? В продължение на повече от 15 години нито едно българско правителство не повдигна пред междуна-родната общественост въпроса за статута на Западните покрайнини. Вместо енергична политика за защита на националните интереси чуваме, че някои наши политици - поклонници на Сърбия, сънуват небивалици, че „когато Сърбия бъде приета в ЕС, Западните покрайнини щели да станат вилната зона на София”.

Нека разгледаме фактите. От 1991 г. държавата Югославия не съществува на картата на Европа - тя се разпадна на пет независими държави, а по-късно и Черна гора се отдели от Сърбия. Съгласно международното право, когато една държава престане да бъде държавноправен субект, всички подписани от нея договори губят правната си сила.

Бившите югославски републики, днес вече независими, не взеха решение за

правоприемството на Западните покрайнини и в нарушение на международното право Република Сърбия присъедини тези територии към своята държава.

В доклада си акад. д-р Емил Александров ясно формулира три възможни варианта, които Република България може да използва при изграждане на държавните ни позиции:

Първи вариант: • След като Югославия не съществува и подписаните от нея международни договори губят правната си сила, съгласно международното право Западните покрайнини трябва безусловно да се върнат на България. • Ако сръбското правителство откаже да преговаря, ние следва да потърсим – арбитража на международния съд в Хага.

Втори вариант: • Западните покрайнини да се превърнат в протекторат на шестте бивши републики, като обявят административна и културна автономия на тези земи.

• Но това е могло да стане още през 1991 г., веднага след разпада на Югославия. Днес този вариант е малко вероятен за осъществяване и едва ли има някакъв шанс.

Трети вариант: Най-реален е вариантът да се постави въпросът за съвместно управление на тази територия от Сърбия и България, като се осигури на местното население административна и културна автономия.

Националната дискуссия завърши с приемане на специална декларация до всички български институции, от които зависи да бъде преустановена час по-скоро асимилацията на българите в Сърбия и да се реши бъдещето на Западните покрайнини.

Преброяване през 2002 г. на Сърбия

Етнически състав: сърби-6 212 838 (82.86%), унгарци-293 299 (3.91%), бошняци-136 087 (1.82%), роми-108 193 (1.44%), хървати-70 602 (0.94%), албанци-61 647 (0.82%), словаци-59 021 (0.79%), власи-40 054 (0.53%), румънци-34 576 (0.46%), българи-20 497 (0.27%), горанци-4581, македонци-25 847 (0.35%), черногорци-69 044 (0.92%), югославяни-80 721 (1.08%)

Зайчарски окръг

Население-137 561

Етнически състав-сърби-124 427 90.45%, власи-7155 5.20%, роми-1194 0.87%, югославяни-422, черногорци-296, македонци-271, българи-155

Община Зайчар

население-65 969

етнически състав-сърби 59 867 90.75%, власи-2 981 4.52%, югославяни-277, роми-323, македонци-158, българи-113, горанци-10, неопределили се-1015, непоказали-573

гр.Зайчар-39 491 сърби-37

500,роми-233,югославяни-219,власи-159,черногорци-134,македонци-111.В града живеят и сърбизирани потомци на тетевенски българи.

с. Велики Извор -2684 жители сърби (косовяни-45%,сърбизирани тетевенски българи-35% и българи-шопи-20%)-2629 98%,роми-13,българи-9,македонци-2.

Косовяните живеят в долният край на селото,тетевенските българи в горният,а местните шопи в централната част.В селото доминира тетевенският източен български говор. Тетевенските българи са потомци на емигранти от тетевенското село Голям Извор от края на 17 и началото на 18 век.Част от тях през 1798 г. се приселват в с.Дублье около Свилянац.

с. Гърлян-2839 жители сърби(сърбизирани българи-торлаци и тетевенски българи)-2739 96.50%,македонци-26

0,91%,роми-15,българи-2.Тетевенските българи пазят характерният си източен български говор.

с. Вратарница-570 жители сърби (сърбизирани българи-торлаци и тетевенски българи)-553 97%,роми-15

с.Заградже-241 жители сърби(сърбизирани българи-торлаци,тетевенски българи,бежанци от Македония-Тетовско, Битолско и Метохия). Тетевенските българи се заселват в селото в края на 17 и началото на 18 век.

с.Халово-856 жители сърби(сърбизирани българи-торлаци)-591 69%,власи-260 30%.До края на Първата световна война селото е в България.

с.Шипиково-511 жители власи-340, сърби(сърбизирани българи-торлаци)-155 30,33%. До края на Първата световна война селото е в България.

с.Мали Ясеновац-284 жители сърби(сърбизирани българи-торлаци)-128 45%,власи-116 До края на Първата световна война селото е в България.

с. Велики Ясеновац-356 жители сърби(българи- торлаци)-253 68.37% и власи-95 26% .В селото има българско дружество-Друштво за култура Бугара североисточне Србије "Зорница "-2004 г.До края на Първата световно война селото е било в границите на България.

с.Градсково-666 жители сърби(сърбизирани българи-торлаци)-454 68,16%,власи-185 До края на Първата световна война селото е в България.

с.Велика Ясикова-998 жители сърби(сърбизирани българи-торлаци)-483 48,40%,власи-373 38%

с.Мала Ясикова-332 жители власи-235 70%,сърби(сърбизирани българи-торлаци)-72

с.Глоговица-484 жители власи-244 51%, сърби(сърбизирани българи-торлаци)-226 47%

с.Дубочане-455 жители власи 385 85%, сърби(сърбизирани българи-торлаци)-58 13%

с.Николичево-833 жители сърби(сърбизирани българи-торлаци)-698 84%,власи-96 12%

с.Салаш-962 жители сърби(сърбизирани българи-торлаци)-884 92%,роми-25 2,6%

с.Табаковац-208 сърби(сърбизирани българи-торлаци)-181 87%,власи-20 10%

с.Чоконяр-173 жители сърби(сърбизирани българи-торлаци)-142 82%,власи-22 13%

с.Шливар-329 жители сърби(сърбизирани българи-торлаци)-240 73%,власи-72 22%
с.Лубница-1052 жители сърби(сърбизирани българи-торлаци)-586 55,70%,власи-375
36%,българи-9 0,85%,македонци-3

с.Копривница-532 жители сърби(сърбизирани българи-торлаци)-509 96%,роми -Сърби
от български произход живеят и в селата с. Мали Извор-454,с. Йелашница-153,с.

Месне,с. Гърлище-857,с. Бела река,с. Върбица-313,с.

Лековци,с.Боровац-167,с.Брусник-456,с.Горня Бела Река-185,с.Кленовац-250,

с.Ласово-357,Леновац-200,Лесковац-128,Мариновац-305,Метриш-392,Планиница-305,Пър
лита-142,Равна-252,Селачка-275,Търнавац-474

-основната част от сърбите в общината са по произход българи от етнографската
група на торлаците.В няколко селища, жителите им са потомци на Тетевенски българи.

Община Княжевац

Население-37 172 села-85

Център-гр.Княжевац-16 351 жители

Етнически състав-сърби-35 977 96.74%,роми-452 1.2%

гр.Княжевац-19 351 жители сърбизирани

българи-торлаци-96%,роми,македонци-43,българи-17,черногорци,хървати.

с. Ново Корито-51 жители сърбизирани българи-торлаци и тетевенски българи

с. Миничево-828 жители сърби(сърбизирани българи-торлаци)-731 88,28%,роми-81

с.Влашко поле-172 жители сърби(сърбизирани българи-торлаци)-155 90%,роми-14

с. Долна Каменица,с. Долно Зуниче,с. Горно Зуниче,с. Алдинац-26,с. Витковац-352,с.

Дебелица,с. Ново село,с. Балинац-38,с. Горна

Каменица-374,с.Кална,с.Габровница-10,с.Църни врџх,с.Ошляне,с. Радичевац,с.

Търговище, с. Градище,с. Равно Бучье-сърбизирани българи-торлаци

с.Алдина река-12, Балановац-326, Балта Бериловац-187, Бански Орешац-96, Бели

Поток-243, Берчиновац-172, Божиновац-26, Булиновац-194, Бучье-369, Валевац-281,

Васил-757, Видовац-45, Вина-424, Въртовац-218, Глоговац-73, Горна Соколовица-41,

Грезна,Деяновац, Доня Соколовица, Дрвник, Дреновац, Дречиновац, Жлне,Жуковац,

Зоруновац, Зубетинац, Иново,Яковац, Яловик Извор, Яня, Йелашница, Каличина,

Кандалица, Кожел, Крента, Лепена,Локва, Манинац, Милковац, Мучибаба, Орешац,

Папратна, Петруша, Подвис, Понор, Потрканье, Причевац, Равна, Радичевац, Ргоще,

Репушница,Сврлишка Топла, Скробница, Слатина, Станьинац, Старо Корито-51

сърбизирани торлаци и тетевенски българи,Стогазовац, Татрасница, Трновац, Чушица,

Црвенье, Шарбановац, Шести Габар, Щипина, Щитарац, Щрбац, Шуман Топла

-сърбите в общината са по произход сърбизирани българи-торлаци,шопи. Освен като
торлаци и шопи местните са известни и като бугараши.